

CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

SECȚIUNEA A TREIA

CAZUL MAZUREC contra FRANȚEI

Cererea nr. 34406/97

HOTĂRÂRE

STRASBOURG

1 februarie 2000

DEFINITIVĂ

01/05/2000

În cauza Mazurec c. Franței,

Curtea Europeană a Drepturilor Omului (secțiunea a treia), statuând într-o cameră compusă din:

Sir Nicolas Bratza, *președinte,*

Dnii J.-P. Costa,

L. Loucaides,

Dna F. Tulkens,

Dnii W. Fuhrmann,

K. Jungwiert,

K. Traja, *judcători,*

și Dna S. Dolle, *grefierul secțiunii,*

Deliberând în camera de consiliu la 12 octombrie 1999 și la 18 ianuarie 2000,

Pronunță următoarea hotărâre, care a fost adoptată la această ultimă dată:

PROCEDURA

1. La originea cauzei se află o cerere (nr. 34406/97) depusă împotriva Republicii Franceze, și pe care cetățeanul acestui Stat, Dl Claude Mazurek ("Reclamantul"), a înaintat-o Comisiei europene a Drepturilor Omului ("Comisia") la 13 decembrie 1996 în virtutea fostului articol 25 al Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale ("Convenția").

2. La 20 octombrie 1997, Comisia a decis să aducă cererea la cunoștința guvernului francez (« Guvernul »), invitându-l să prezinte în scris observațiile cu privire la admisibilitatea și întemeierea ei. Guvernul și-a prezentat observațiile la 9 martie 1998, după prelungirea termenului acordat, iar reclamantul a răspuns la ele la 22 aprilie 1998.

3. În rezultatul intrării în vigoare a Protocolului nr. 11 la Convenție, la 1 noiembrie 1998, și în conformitate cu articolul 5 § 2 al acestui Protocol, cauza a fost examinată de Curte.

4. În conformitate cu articolul 52 § 1 din regulamentul Curții (« regulamentul »), președintele Curții, Dl L. Wildhaber, a repartizat cauza secțiunii a treia. Camera constituită în cadrul acestei secțiuni îi includea cu drepturi depline pe: Dl J.-P. Costa, judecător ales din partea Franței (articolele 27 § 2 din Convenție și 26 § 1 a) din regulament), și Sir Nicolas Bratza, președintele secțiunii (articolul 26 § 1 a) din regulament). Pentru a completa camera el a desemnat următorii membri: Dl L. Loucaides, Dna F. Tulkens, Dl W. Fuhrmann, Dl K. Jungwiert și Dl K. Traja (articolul 26 § 1 b) din regulament).

5. La 4 mai 1999, camera a declarat plângerea admisibilă¹ și a decis să invite părțile să prezinte, în cadrul unei audieri, observațiilor lor asupra fondului.

6. Audierea publică a avut loc la 12 octombrie 1999, la Palatul Drepturilor Omului de la Strasbourg.

S-au prezentat:

- *pentru Guvern*

Dnele M. Dubrocard, sub-director
pentru drepturile omului
la direcția pentru afaceri juridice
a Ministerului pentru Afaceri externe,

agent,

L. Delahaye, magistrat detașat

la sub-direcția pentru drepturile omului
la direcția pentru afaceri juridice
a Ministerului pentru Afaceri externe,

M. Faucheux-Bureau, magistrat la biroul
de drept civil general, la direcția pentru afaceri
civile, Ministerul Justiției,

consilieri ;

. pentru reclamant

Dl A. Ottan, avocat la baroul Montpellier,

consilier.

Reclamantul de asemenea a fost prezent la audiere.

Curtea a audiat declarațiile Dlui Ottan și a Dnei Dubrocard.

ÎN FAPT

I. CIRCUMSTANȚELE SPEȚEI

7. Reclamantul, Claude Mazurek, este cetățean francez născut în 1942 la Avignon și domiciliat în localitatea La Grand-Motte.

8. Mama reclamantului a decedat la 1 august 1990 în rezultatul unei encefalopatii cauzată de virusul imunodeficienței umane, contaminat printr-o modalitate post-transfuzională. Ea a lăsat doi copii : un fiu natural, Alain, născut în 1936 și legitimat prin căsătoria mamei sale în 1937, și reclamantul, născut în 1942, purtând doar numele mamei sale, aceasta fiind încă căsătorită, dar în realitate separată. Divorțul fusese pronunțat în luna iulie 1944.

---

¹ *Nota grefierului:* decizia Curții este disponibilă la grefă.

9. Printr-un act din 30 aprilie 1991, Alain a chemat reclamantul în fața tribunalului de mare instanță din Nîmes cerînd sau să fie ordonată împărțirea averea mamei prin notar, sau să se considere că reclamantul, fiind un copil nelegitim, poate pretinde doar la un sfert din ea, sau să fie ordonată depozitarea la notar a unei sume pe nedrept sustrase de către reclamant din contul mamei sale și transferată în contrul său personal când aceasta se afla în comă.

10. În concluziile sale, reclamantul a acceptat desemnarea notarului pentru a lichida succesiunea, dar a afirmat că articolul 760 din codul civil care limitează drepturile succesoriale ale copilului adulterin era discriminatoriu și incompatibil cu articolele 8 și 14 din Convenție, dispozițiile Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului și articolul 334 din codul civil referitor la principiul egalității filiației. El a solicitat să-i fie recunoscute drepturile succesoriale identice cu ale unui copil legitim. El afirma, pe deasupra, că suma a cărei consemnare era cerută a fost virată în calitate de cadou neraportabil, după cum o demonstrează scrisoarea răposatei din 20 ianuarie 1988, o procură generală bancară din 2 februarie 1988 și declarațiile martorilor.

11. Printr-o hotărâre din 21 ianuarie 1993, tribunalul a ordonat împărțirea averii. Cât privește drepturile reclamantului, ea făcea referire la articolul 760 din codul civil (paragraful 17 de mai jos).

Prin admiterea faptului că această dispoziție deroga de la principiul egalității filiației prevăzut de articolul 334, alineatul 1, din codul civil, tribunalul considera că ea nu viza operarea unei discriminări între copii în funcție de nașterea lor, dar asigurarea respectării minime a obligațiilor matrimoniale asumate de către un părinte căsătorit care dă naștere unui copil natural. El a conchis că elaborarea acestei dispoziții era necesară pentru protejarea drepturilor altuia și era un principiu de ordin public care nu contravine Convenției.

În ceea ce privește suma care a fost sustrasă de reclamant și virată în contul său, tribunalul a considerat că acesta nu a făcut decât să execute voința mamei sale de a-l mulțumi cu o sumă de bani până la împărțirea averii și că, dacă acest cadou ar trebui să fie fictiv raportat la masa averii pentru calcularea părții de avere disponibilă, nu era cazul de a ordona depozitarea acestei sume la notarul responsabil de lichidare.

12. În fața curții de apel, reclamantul a invocat în special incompatibilitatea articolului 760 din codul civil cu articolele 8 și 14 din Convenție și articolul 1 din Protocolul nr. 1.

13. Printr-o hotărâre din 24 martie 1994, curtea de apel din Nîmes a confirmat hotărârea cu privire la ordonarea deschiderii succesiunii și determinarea drepturilor succesoriale ale reclamantului. Ea considera totodată că suma virată în contul reclamantului trebuia să fie raportată la avere deoarece el nu a demonstrat că mama i-a oferit-o în calitate de cadou.

14. În ceea ce privește plângerea referitoare la incompatibilitatea discriminării între copilul legitim și copilul adulterin cu dispozițiile Convenției, curtea de apel a considerat următoarele :

« Dat fiind în speță că dispozițiile articolului 760 din codul civil, care limitează drepturile succesoriale ale copilului adulterin, au o legătură nemijlocită cu principiul ordinii publice din dreptul nostru conform căruia mariajul are un caracter monogam și conform căruia este necesar de a proteja soția și copiii, care sunt victime ale adulterului ;

Dat fiind că dispozițiile acestui articol nu au fost elaborate pentru a aduce atingere copilului adulterin, dar pentru a proteja soția și copiii care sunt victime ale adulterului, că nu este vorba deci de o măsură în mod voluntar discriminatorie față de copilul adulterin, că în speță acest articol asigură protecția copiilor născuți în căsătorie, care ar putea fi defavorizați atunci când succesiunea părinților lor se deschide prin prezența unui copil adulterin care, din cauza decesului anterior al soțului neadulter, și al regimului matrimonial ales de către soți, ar putea îmbina în succesiunea răposatului, atât bunurile care provin de la el cât și bunurile care provin de la soțul al cărui copil nu este;

Dat fiind că tribunalului îi revine pe bună dreptate să considere că voința legislatorului nu este de a practica o discriminare între copii în funcție de nașterea lor, dar de a asigura respectarea minimă a angajamentelor matrimoniale asumate de părintele căsătorit față de copii legitimi, că deasemenea tribunalul a considerat pe bună dreptate că articolul 760 din codul civil este o dispoziție necesară pentru protecția drepturilor altuia, că este un principiu de ordin public al dreptului nostru și că nu este în contradicție cu Convenția europeană a Drepturilor Omului ; »

15. În ceea ce privește recursul reclamantului, Curtea de casație și-a pronunțat hotărârea la 25 iunie 1006.

În ceea ce privește plângerea reclamantului referitoare la o discriminare nejustificată între copiii naturali și legitimi fondată pe naștere, fapt ce constituie o încălcare a articolelor 8 și 14 din convenție, ea consideră că vocația succesorială este străină respectării vieții private și de familie recunoscută de către articolul 8 din Convenție.

Cât privește plângerea datorită faptului că curtea de apel ordonase raportarea la avere a sumei virate în contul reclamantului, Curtea de casație a considerat că curtea de apel a considerat în mod suveran că circumstanțele cauzei nu au demonstrat că răposata își exprimase voința de a acorda fiului său o donație până la împărțirea averii.

16. De altfel, la 14 ianuarie 1994, comisia fondului de indemnizare a bolnavilor de hemofilie a oferit personal reclamantului o indemnizație de 40 000 franci francezi (FRF) și a evaluat prejudiciul răposatei la 500 000 FRF ce urmează a fi incluși în averea sa. Această sumă a fost deci depozitată la notarul responsabil de succesiune și reclamantul a obținut ulterior un sfert din ea.

II. DREPTUL INTERN ȘI INTERNAȚIONAL PERTINENT

A. Codul civil

17. Dispozițiile pertinente din codul civil, introduse de legea nr. 72-3 din 3 ianuarie 1972, prevăd următoarele:

Articolul 745

„Copiii sau descendenții lor sunt succesorii tatălui și mamei lor, bunecilor, buneculelor, sau altor ascendenți, indiferent de sex sau primogenitură, sau de faptul că sunt rezultatul diferitor căsătorii.

Ei trebuie să împartă averea în părți egale și *per capita*, dacă sunt toți de prima generație și acționează personal; ei sunt succesori *per stirpes*, dacă ei toți sau o parte din ei acționează prin reprezentanți.”

Articolul 757

„Copilul natural are, în general, în succesiunea tatălui și mamei sale sau altor ascendenți, precum și a fraților și surorilor și altor colaterali, aceleași dreptul ca un copil legitim.”

Articolul 760

„Copiii naturali tatăl sau mama cărora erau, la etapa conceperii lor, angajați într-o legătură de căsătorie din care s-au născut copii legitimi, sunt chemați la succesiuni de autorul ei în concurs cu acești copii; dar fiecare dintre ei nu va primi decât o jumătate din partea la care ei ar fi avut dreptul dacă toți copiii răposatului, inclusiv el personal, ar fi fost legitimi.

Fracțiunea părții sale ereditare este astfel micșorată în favoarea părților copiilor născuți în căsătorie care au fost prejudiciați de adulter; ea se va împărți astfel între ei în funcție de părțile lor ereditare.”

B. Convenția Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului

18. Dispozițiile pertinente ale Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului, intrată în vigoare la 2 septembrie 1990, prevede următoarele:

Articolul 2

„1. Statele părți se angajează să respecte drepturile care sunt enunțate în prezenta Convenție și să le garanteze tuturor copiilor care țin de jurisdicția lor, fără nici o distincție, indiferent de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau altă opinie a copilului sau a părinților sau a reprezentanților săi legali, de originea lor națională, etnică sau socială, de situația lor materială, de incapacitatea lor, de nașterea lor sau de altă situație.

2. Statele părți vor lua toate măsurile corespunzătoare pentru ca copilul să fie efectiv protejat împotriva oricărei forme de discriminare sau de sancțiuni motivate de situația juridică, activitățile, opiniile declarate sau convingerile părinților săi, ale reprezentanților săi legali sau ale membrilor familiei sale.”

C. Propunerile și proiectele de reformă

19. Într-un raport intitulat „Statutul și protecția copilului”, adoptat în mai 1990, Consiliul Europei evocă chestiunea egalității efectelor filiației în următorii termeni:

„Reducerea moștenirii copiilor adulterini este foarte criticată. Ea pare a fi direct contrară egalității filiațiilor și constituie un atentat la principiile incluse în Codul civil conform cărora copilul natural are în general aceleași drepturi ca și copilul legitim. Această discriminare fondată pe filiație pare să contravină și Convenției europene a drepturilor omului și Convenției cu privire la drepturile copilului. Ea ar trebui deci să fie exclusă.”

Raportul Consiliului de Stat prezintă de asemenea date sociodemografice. Din raport rezultă că la 1 ianuarie 1990 un copil din zece era născut în afara căsătoriei, depășind proporția de unul din patru pentru nașterile din 1988. Pe deasupra, modificările substabile în comportamentul familial au apărut în cea de-a doua jumătate a deceniului 1970, „cu o scădere a numărului anual de căsătorii de 30 % între 1975 și 1985, o creștere de 2,5 a numărului de nașteri nelegitime pentru aceeași perioadă, și o sporire a conviețuirii în afara căsătoriei atât de rapidă încât acesta este în prezent tipul primei uniuni pentru fiecare doi francezi din trei (...) cât privește divorțurile, numărul lor anual aproape s-a dublat între 1960 și 1975, și se va dubla pe parcursul următorilor zece ani”.

20. Un proiect de lege, înregistrat la 23 decembrie 1991 (nr. 2530), propunea de a egala situația succesorială a copiilor adulterini cu cea a altor copii. Acest proiect a fost abandonat.

21. La 3 februarie 1998, Ministerul Justiției i-a acordat Dnei Irène Théry, sociolog, misiunea de a lua în considerare evoluțiile familiei. Raportul intitulat „Cuplul, filiația și înrudirea în

prezent” fusese prezentat la 14 mai 1998. El menționa lipsa fracturii sociologice între cuplurile căsătorite sau nu, și critica statutul neegalitar al copiilor adulterini.

22. În august 1998, ministrul Justiției a creat un grup de lucru privind dreptul de familie, în special, în scopul „de a ține cont de evoluția faptelor din punct de vedere juridic”, pentru a evita „crearea unei prăpastii într aspirațiile [cetățenilor] și drept”. Comisia, prezidată de către profesorul francez Dekeuwer-Defossez, a publicat raportul său la 14 septembrie 1999. Acesta cuprinde o serie de propuneri în scopul „consolidării dreptului familiei”. În particular, comisia preconizează „desvârșirea egalității filiațiilor” în următorii termeni:

„Egalitatea filiațiilor a fost unul din cele două principii directe ale legii din 3 ianuarie 1972. La epocă, era necesar totuși un compromis și egalitatea desvârșită nu a fost realizată. Astăzi, realizarea evoluției și egalității filiațiilor pare a fi indispensabilă. Pentru a realiza acest obiectiv, s-au conveni, pe de o parte, de a realiza egalitatea statutelor și, pe de altă parte, de a unifica dreptul la filiație pentru ca stabilirea sau contestarea unei filiații să nu depindă în continuare de statutul juridic al părinților.

SSI. Realizarea egalității statutelor

Grupul de lucru, în unanimitate și fără ezitare, a considerat că a sosit momentul de a abroga restricțiile legale referitoare la drepturile succesoriale ale copiilor adulterini. În rezultat, aceștia sunt lipsiți de o jumătate în cazul în care copilul adulterin concurează cu demi-frați și surori sau cu soțul-victimă a adulterului.

Numeroase argumente militează în favoarea unei abrogări. Primul este pur și simplu de ordin cronologic. Soluțiile adoptate de legea din 3 ianuarie 1972 constituiau, conform celor mai faimoși autori „o tranzacție neglorioasă”, fructul unei „legi de compromis”. Această tranzacție, și acest compromis, erau impuși de necesitatea de a respecta o tranziție, care ar permite inserția progresivă în dreptul nostru a principiului egalității, pe care legea intenționează să-l promoveze. După douăzeci și șapte de ani, perioada de tranziție s-a încheiat. Cel de-al doilea argument se referă la jurisprudența Curții europene a Drepturilor Omului. Se presupune că legislația franceză în viitorul apropiat va fi condamnată, și ar fi preferabilă o modificare a legislației noastre care să nu pară a fi impusă din exterior. În fine, și cel mai important, soluția aleasă de grup de a unifica dreptul de filiație abrogând clasificarea care îl divizează, face din ce în ce mai dificilă menținerea inegalității fondată pe condițiile nașterii, fără a se confrunța în mod inevitabil cu dubla plângere de injustiție și de contradicție.

Există oare vreun pericol care amenință astfel sensul căsătoriei, diminuând încrederea între soți? Răspunsul grupului este negativ. Evident, adulterul este o rană provocată soțului care este victima lui, și în afară de soți, copiilor născuți din relația lor. În termeni juridici, adulterul întotdeauna este o greșeală și poate o greșeală gravă, deoarece obligația de fidelitate este indispensabilă pentru angajamentul conjugal. Dar această greșeală, dacă trebuie să fie sancționată, nu poate fi decât în persoana celor care au comis-o, dar cu siguranță, în opinia noastră, nu de persoana copilului care este rezultatul ei. Este contradictoriu de a afirma responsabilitatea egală a părinților față de copiii lor, oricare ar fi modalitatea aleasă de ei de a-și trăi viața de cuplu, și de a face ca un copil să suporte, din cauza că el este adulterin, consecințele infidelității autorului său.

Mai exact, plasarea pe terenul succesorial a sancționării obligațiilor acceptate în căsătorie nu pare a fi nici justă nici oportună. Pe de o parte, relațiile între soți deseori sunt rupte cu mult înainte de nașterea acestui copil, și este un fel de ipocrizie de a impune legăturile unui angajament unor persoane care demult s-au îndepărtat. Pe de altă parte, chiar dacă relația conjugală s-a păstrat până la sfârșit, nu ar fi inutil să sperăm că un avantaj succesorial ar putea repara o despărțire care prin natura sa se află pe un plan absolut diferit? De altfel, la etapa actuală a dreptului, practic întotdeauna este posibil ca autorul copilului „să șteargă” această reducere de drepturi prin intermediul unei legitimări – după divorț și recăsătorire sau, fără a divorța, printr-un ordin al instanței judecătorești – sau chiar a unei adopții. Departe de a pronunța o reglementare mai ușor suportabilă, această posibilitate are drept rezultat faptul de a lăsa la discreția părintelui adulter soarta finală a copilului. Astfel, dispozițiile actuale au ca efect multiplicarea inegalităților, fără a ajunge la afirmarea hotărâtă a sensului angajamentului conjugal.

Să adăugăm că noi nu suntem în favoarea unei soluții intermediare prin care să fie abrogată protecția asigurată copiilor născuți în căsătorie de legea actuală (în special articolele 760 și 915) menținând totodată protecția de care beneficiază soțul înșelat, victima directă a adulterului, prin intermediul articolelor 759 și 767 alineatul 2. Astfel ne vom conforma „a minima” convențiilor internaționale a căror unică preocupare este cea a egalității

între copii, pe când protecția corespunzătoare a soțului este aplicată, prin definiție, doar în lipsa altor urmași ai răposatului. Această soluție hibridă nu ar fi decât o modalitate de a nu soluționa dezbateră. Ceea ce constituie actualmente o problemă nu este doar egalitatea materială între copii născuți din diferite relații la împărțirea averii părintelui lor comun, dar, într-o modalitate mai abstractă și mai importantă, identitatea drepturilor oferite de legătura de filiație.

Propunere:

- De a abroga limitările drepturilor succesoriale ale copilului adulterin.”

ÎN DREPT

23. Reclamantul pretinde că a fost victima unei încălcări a articolelor 8 și 14 din Convenție, precum și a articolului 1 din Protocolul nr. 1 din cauza faptului că dispozițiile aplicabile în dreptul civil francez au limitat drepturile sale succesoriale asupra averii mamei sale în raport cu cele ale demi-fratelui său.

24. Curtea consideră că, succesiunea fiind deja deschisă în timpul introducerii plângerii, în primul rând ar trebui examinată plângerea din punctul de vedere al atentatului pretins la dreptul la respectarea bunurilor reclamantului combinat cu principiul nediscriminării (vezi, *mutatis mutandis*, hotărârea Inze c. Austriei din 28 octombrie 1987, seria A nr. 126, pag. 17, § 38).

I. CU PRIVIRE LA ÎNCĂLCAREA PRETINSĂ A ARTICOLULUI 1 DIN PROTOCOLUL NR. 1 COMBINAT CU ARTICOLUL 14 DIN CONVENȚIE

25. Reclamantul se plânge că, datorită aplicării articolului 760 din codul civil de către jurisdicțiile franceze, el a primit din averea mamei sale o parte mai mică decât cea pe care a obținut-o demi-fratele său, din cauza că era un copil adulterin.

26. Articolele 1 din Protocolul nr. 1 și 14 din Convenție au următorul conținut:

Articolul 1 din Protocolul nr. 1

„Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa decât pentru o cauză de utilitate publică și în condițiile prevăzute de lege și de principiile generale ale dreptului internațional.

Dispozițiile precedente nu aduc atingere dreptului statelor de a adopta legile pe care le consideră necesare pentru a reglementa folosința bunurilor conform interesului general sau pentru a asigura plata impozitelor ori a altor contribuții, sau a amenzilor.”

Articolul 14 din Convenție

„Exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de (...) Convenție trebuie să fie asigurată, fără nici o deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație.”

27. Reclamantul reamintește că demi-fratele său era un copil natural care a fost legitimat prin căsătoria părinților săi. El consideră că diferențierea, în ceea ce privește drepturile succesoriale, între copilul natural legitimat prin căsătorie și copilul adulterin concurent nu corespunde unui scop legitim. În plus, el afirmă că, chiar fiind situat în aria protejată de

instituția tradițională a căsătoriei și familiei, diferența de tratament rezervată copilului adulterin în raport cu copilul natural legitim este inacceptabilă, deoarece, în ambele cazuri, copilul este conceput în afara legăturilor căsătoriei. Astfel, egalitatea de drept nu ar contraveni deloc reglementării unei situații care nu este edificată în cadrul căsătoriei, dar în afara căsătoriei. În afară de aceasta, în circumstanțele cauzei nu se are în vedere protecția soțului care este victima adulterului, deoarece divorțul fusese pronunțat la 4 iulie 1944.

28. Reclamantul a mai adăugat că neglijarea de către jurisdicțiile interne a intenției răposatei de a-i face un cadou face și mai nelegitimă diferențierea drepturilor sale succesoriale față de demi-fratele său.

29. Reclamantul consideră că mijloacele utilizate pentru protejarea familiei legitime erau neproporționale în raport cu scopul urmărit.

30. El reamintește că Convenția, care poartă un caracter dinamic și implică obligații pozitive din partea Statelor, este un instrument viabil, ce trebuie interpretat în lumina condițiilor actuale, și că Statele membre ale Consiliului Europei acordă de acum înainte importanță egalității, în materie de drepturi cu caracter civil, între copiii născuți în căsătorie și copiii născuți în afara căsătoriei. Astfel, doar motive foarte serioase ar putea face ca o distincție fondată pe nașterea în afara căsătoriei să fie considerată compatibilă cu Convenția.

31. Având la bază dreptul european comparat, reclamantul relevă, în ceea ce privește argumentele înaintate de Guvern, că Franța, prin faptul că menține o poziție excesiv de restrictivă și discriminatorie privind această problemă, devine un caz special în cadrul Consiliului Europei.

32. Cât privește marja de apreciere a Statului, reclamantul consideră că, în limita moralității, nu pot fi acceptate nici motivele, nici dovezile înaintate pentru justificarea cazului special al Franței, caz special care face imposibilă punerea în aplicare a principiului egalității permanent afirmat.

33. Guvernul a expus că dispozițiile articolului 760 din codul civil au la bază motive foarte solide care corespund unui scop legitim și respectă raportul de proporționalitate impus de Curte. El a adăugat că, conform jurisprudenței, o distincție este discriminatorie dacă ea este lipsită de justificare obiectivă și rezonabilă.

34. Cât privește justificarea, Guvernul subliniază că în spiritul legii din 3 ianuarie 1972 care recunoaște egalitatea filiațiilor, articolul 760 din codul civil este o excepție introdusă în scopul de a proteja familia legitimă care se bazează pe căsătoria din care decurg drepturi și obligații, cum ar fi obligația de fidelitate.

35. El a adăugat că oferirea copilului adulterin unei stricte egalități de drepturi cu copilul legitim ar însemna a nu se ține deloc cont de situația care este edificată pe încrederea conjugală și că protecția familiei legitime este astfel asigurată prin intermediul unei protecții particulare a membrilor acesteia care sunt în special afectați de adulter, mai exact soțul și copiii legitimi.

36. Guvernul conchide că un asemenea scop este legitim.

37. El mai menționează că mijloacele utilizate sunt proporționale cu scopul legitim vizat și subliniază că Statul dispune în această materie de o marjă de apreciere.

38. El adaugă că nu există o abordare comună a Statelor membre ale Consiliului Europei cu privire la drepturile copiilor adulterini și că Curtea a luat în considerare acest fapt în hotărârea Rasmussen c. Danemarcei (hotărârea din 28 noiembrie 1984, seria A nr. 87).

39. Guvernul consideră *mutatis mutandis* că lipsa unei abordări comune în cadrul Consiliului Europei trebuie să conducă la recunoașterea pentru State a unei marje de apreciere suficiente pentru a le permite să determine măsurile destinate să protejeze membrii familiei legitime, dacă ei concurează cu copiii adulterini pentru averea părintelui lor. El subliniază totodată existența intereselor morale care se iau în considerare în astfel de situații.

40. În orice caz, Guvernul consideră că măsurile luate nu sunt neproporționale cu scopul urmărit.

În rezultat, limitarea drepturilor copilului adulterin este prevăzută doar într-o modalitate excepțională, în cazul în care concurează cu un copil legitim sau cu un copil natural obișnuit. El adaugă că soțul adulterin dispune de mai multe mijloace pentru a face să dispară această inegalitate prin legitimare, prin căsătorie sau prin ordin judiciar.

41. Curtea reamintește în primul rând că articolul 1 din Protocolul nr. 1 garantează în esență dreptul de proprietate (hotărârea Inze precitată, pag. 17, § 38).

42. În măsura în care mama reclamantului era decedată la epoca faptelor, Curtea constată că reclamantul primise în mod automat, în virtutea articolelor 745, 757 și 760 din codul civil francez, drepturi ereditare asupra averii. Patrimoniul era deci proprietatea comună a reclamantului și a demi-fratelui său.

43. Astfel, faptele cauzei se referă la articolul 1 din Protocolul nr. 1, iar articolul 14 din Convenție poate fi aplicat în combinație cu acesta.

A. Cu privire la existența unei diferențe de tratament

44. Curtea menționează din start că Guvernul nu contestă faptul că, prin aplicarea articolelor pertinente din codul civil, cei doi demi-frați nu se aflau în aceeași situație vis-a-vis de averea mamei lor.

45. Ea constată că din cauza condiției sale de copil adulterin reclamantul a fost lipsit de jumătate, în profitul demi-fratelui său, din partea averii la care el ar fi avut dreptul dacă ar fi fost copil natural sau legitim și că această diferență de tratament este expres prevăzută de către articolul 760 din codul civil.

46. Curtea reamintește, cu privire la acest punct, prin exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de către Convenție, articolul 4 interzice tratarea în mod diferit, cu excepția unei justificări obiective și rezonabile, a persoanelor plasate în situații comparabile (hotărârea Hoffmann c. Austriei din 23 iunie 1993, seria A nr. 255-C, pag. 58, § 31).

47. În continuare ar trebui de stabilit dacă diferența de tratament pretinsă era justificată.

B. Cu privire la justificarea diferenței de tratament

48. În viziunea articolului 14 din Convenție, o distincție este discriminatorie dacă ea „este lipsită de justificare obiectivă și rezonabilă”, altfel spus dacă ea nu urmărește un „scop legitim” sau dacă nu există „un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul vizat” (vezi în special hotărârile Inze, precitată, pag. 18, § 41, și Karlheinz Schmidt c. Germaniei din 18 iulie 1994, seria A nr. 291-B, pag. 32-33, § 24).

49. Curtea reamintește în acest context că Convenția este un instrument viabil, care trebuie interpretat în lumina condițiilor actuale (vezi în special hotărârea Johnston și alții c. Irlandei din 18 decembrie 1986, seria A nr. 112, pag. 24-25, § 53). Or, Statele membre ale Consiliului Europei atribuie în prezent o importanță egalității, în materie de drepturi cu caracter civil, între copiii născuți în căsătorie și copiii născuți în afara căsătoriei. O dovadă este Convenția europeană din 1975 cu privire la statutul juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei, care nu a fost ratificată de Franța. Deci numai motive foarte importante ar putea face să fie considerată compatibilă cu Convenția o distincție fondată pe nașterea în afara căsătoriei (vezi, *mutatis mutandis*, hotărârile Abdulaziz, Cabales și Balkandali c. Regatului Unit din 28 mai 1985, seria A nr. 94, pag. 37-38, § 78, și Inze precitată, pag. 18, § 41).

50. Curtea consideră că nu este exclus ca scopul invocat de către Guvern, mai exact protecția familiei tradiționale, să poată fi considerat legitim.

51. Rămâne întrebarea de a ști, referitor la mijloacele utilizate, dacă instaurarea unei diferențe de tratament între copiii adulterini și copiii legitimi sau naturali, cât privește averea părinților lor, este proporțională și adecvată în raport cu scopul urmărit.

52. Curtea menționează în primul rând că instituția familiei nu este rigidă, fie pe plan istoric, sociologic sau chiar juridic. Astfel, legea din 3 ianuarie 1972 a constituit un progres important în evoluția dreptului familiei și situației copiilor nelegitimi, reglementând problema stabilirii filiației pentru toți copiii. La 20 noiembrie 1989 a fost adoptată Convenția Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului care consacră interzicerea discriminării fondată pe naștere (paragraful 18 de mai sus). În rezultat, în mai 1990, Consiliul de Stat a publicat un raport care preconiza, având la bază date sociodemografice, reprimarea discriminării succesoriale care afectează copiii adulterini (paragraful 19 de mai sus). În decembrie 1991, un proiect de lege a propus de a egala situația succesorială a copiilor adulterini cu cea a altor copii (paragraful 20 de mai sus). În 1998, au fost lansate succesiv două misiuni la inițiativa Ministerului Justiției, pe de o parte, pentru a lua în considerare evoluțiile familiei pe plan sociologic și, pe de altă parte, de a ține cont, din punct de vedere juridic, de evoluția faptelor. Primul raport, înaintat la 14 mai 1998, critica statutul inegalitar al copiilor adulterini (paragraful 21 de mai sus) pe când cel de-al doilea raport, înaintat la 14 septembrie 1999, preconiza abrogarea restricțiilor la drepturile succesoriale ale copilului adulterin (paragraful 22 de mai sus). În ceea ce privește situația în alte State membre ale Consiliului Europei, Curtea menționează, în contradicție cu afirmațiile Guvernului (paragraful 38 de mai sus), o tendință evidentă spre dispariția discriminărilor față de copiii adulterini. Ea nu ar trebui să neglijeze o asemenea evoluție în interpretarea numai-decât dinamică a dispozițiilor litigioase ale Convenției. În această viziune, referința făcută de Guvern la hotărârea Rasmussen (paragraful 38 de mai sus) nu este convingătoare, circumstanțele de fapt și de timp nefiind aceleași.

Cât privește argumentul care rezultă din dimensiunea intereselor morale (paragraful 39 de mai sus), Curtea nu poate decât să releveze datele sociodemografice la epoca faptelor, precum și, în special, proiectul de lege din 1991 care tindea spre reprimarea oricărei discriminări.

53. Curtea nu este obligată să se pronunțe asupra punctului de a ști dacă mama reclamantului a încălcat sau nu angajamentele care decurg din căsătoria sa, vis-a-vis de celula familială legitimă. Ea pur și simplu menționează că mama reclamantului și soțul ei erau de fapt separați la momentul nașterii primului copil, această naștere fiind curând urmată de divorț (paragraful 8 de mai sus).

54. Unica problemă înaintată Curții se referă la întrebarea succesiunii unei mame de către cei doi copii ai săi, unul natural și unul adulterin. Or, Curtea nu găsește, în speță, nici un motiv care să justifice o discriminare fondată pe nașterea în afara căsătoriei. În orice caz, copilului adulterin nu ar trebui să-i fie reproșate faptele de care el nu este responsabil: totodată ar trebui de constatat că reclamantul, din cauza statutului său de copil adulterin, era penalizat la împărțirea întregii averi.

55. Luând în considerare toate aceste elemente, Curtea conchide că nu există un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul vizat.

Astfel, a avut loc o violare a articolului 1 din Protocolul nr 1 combinat cu articolul 14 din Convenție.

II. CU PRIVIRE LA ÎNCĂLCAREA ARTICOLELOR 8 ȘI 14 COMBINATE DIN CONVENȚIE

56. Având în vedere concluziile care figurează în paragraful precedent și ținând cont de faptul că argumentele avansate de părți sunt similare cu cele examinate în contextul articolului 1 din Protocolul nr. 1 combinat cu articolul 14 din Convenție, Curtea nu consideră necesar de a examina această plângere.

III. CU PRIVIRE LA APLICAREA ARTICOLULUI 41 DIN CONVENȚIE

57. În termenii articolului 41 din Convenție.

„Dacă Curtea declară că a avut loc o violare a Convenției sau protocoalelor sale și dacă dreptul intern al Înaltelor Părți Contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acestei violări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o satisfacție echitabilă.”

A. Prejudicii

58. Reclamantul pretinde, în calitate de prejudiciu material, diferența între suma care i-a fost acordată și cea care i-ar fi revenit în cazul unui partaj în jumătate. Guvernul nu s-a opus. În aceste condiții, Curtea a decis să i se acorde reclamantului suma de 376 034,61 franci francezi (FRF) în calitate de prejudiciu material.

59. Reclamantul pretinde de asemenea o indemnizație a prejudiciului său moral pe care îl estimează la 100 000 FRF. Guvernul s-a opus acestei pretenții. În rezultatul unei evaluări echitabile, Curtea a decis să i se acorde reclamantului 20 000 FRF în calitate de prejudiciu moral.

B. Costuri și cheltuieli

60. Reclamantul pretinde rambursarea tuturor costurilor pe care le-a achitat, atât în fața jurisdicțiilor interne, cât și în fața organelor Convenției, care constituie 55 322,69 FRF și, respectiv, 72 360 FRF.

61. Guvernul consideră că doar costurile referitoare la procedura europeană și justificate în mod adecvat, ar putea fi luate în considerare.

62. Curtea este de părerea că costurile suportate, atât în fața jurisdicțiilor interne, precum și în fața organelor Convenției, vizau redresarea pretensei încălcări a Convenției. În mod echitabil, ea a acordat suma globală de 100 000 FRF în această calitate.

C. Interese moratorii

63. În conformitate cu informațiile de care dispune Curtea, rata dobânzii legale aplicabilă în Franța la data adoptării prezentei hotărâri este de 3,47 % pe an.

PENTRU ACESTE MOTIVE, CURTEA

1. *Hotărăște*, în unanimitate, că a avut loc o încălcare a articolului 1 din Protocolul nr. 1 combinat cu articolul 14 din Convenție;
2. *Hotărăște*, cu cinci voturi împotriva la două, că nu este necesar de a examina plângerea în baza articolelor 8 și 14 combinate din Convenție;
3. *Hotărăște*, în unanimitate,
  - a) că Statul pârât trebuie să plătească reclamantului, în termen de trei luni începând din ziua în care hotărârea va deveni definitivă în conformitate cu articolul 44 § 2 din Convenție, următoarele sume:
    - i. 376 034,61 FRF (trei sute șaptezeci și șase mii treizeci și patru franci francezi și șaiszeci și unu centime) pentru prejudiciu material;
    - ii. 20 000 FRF (douăzeci de mii franci francezi) pentru prejudiciul moral;
    - iii. 100 000 (una sută de mii franci francezi) pentru costuri și cheltuieli;
  - b) că aceste sume vor fi majorate cu o dobândă simplă anuală de 3,47 % începând din ziua expirării acestei perioade și până la achitarea plății;
4. *Respinge*, în unanimitate, cererea de satisfacere echitabilă pentru surplus.

Alcătuită în franceză, apoi comunicată în scris la 1 februarie 2000, în aplicarea articolului 77 §§ 2 și 3 din regulament.

S. Dolle
Grefier

N. Bratza
Președinte

La prezenta hotărâre este anexată, în conformitate cu articolele 45 § 2 din Convenție și 74 § 2 din regulament, expunerea opiniei comune parțial separate a Dlui Loucaides și Dnei Tulkens.

OPINIA COMUNĂ PARȚIAL
SEPARATĂ A D-lui LOUCAIDES ȘI D-nei TULKENS,
JUDECĂTORI

Dacă am votat în favoarea încălcării articolului 1 din Protocolul nr. 1, combinat cu articolul 14 din Convenție, în schimb noi nu suntem de acord cu decizia majorității conform căreia „nu este necesar de a examina plângerea în baza articolelor 8 și 14 combinate din Convenție”. Această decizie ne surprinde în măsura în care examinarea acestei cauze, precum și întrebarea adresată părților în vederea audierii, se referea în mod principal la plângerea reclamantului în baza articolului 8 din Convenție, combinat cu articolul 14. În pofida avizului Curții exprimat în paragraful 56 din hotărâre, noi credem că era necesar de a statua, în primul rând, asupra întrebării referitoare la dreptul la respectarea vieții de familie, chiar dacă a fost conchis că nu se impune nici o problemă distinctă din punctul de vedere al articolului 1 din Protocolul nr. 1.

Noi ne vom limita la evocarea a două considerente care, în speță, sunt legate și se sprijină reciproc.

1. Primul considerent se referă la respectul datorat reclamantului. Pe toată durata cauzei, atât în fața jurisdicțiilor interne, cât și în fața Curții, reclamantul nu a dorit să reducă litigiul doar la aspectul financiar al problemei, dar să-l prezinte ca o problemă de discriminare relativă la statutul „copiilor naturali a căror tată sau mamă erau, la momentul conceperii lor, angajați în relații de căsătorie cu o altă persoană” și pe deasupra calificați spre regret ca copii naturali „adulterini”. Acesta este de altfel motivul pentru care el a respins o propunere de reglementare amiabilă care se limita doar la aspectul patrimonial al litigiului.

Doar faptul că succesiunea era deja deschisă la momentul introducerii cererii, ceea ce în viziunea Curții justifică examinarea acesteia din punctul de vedere al atentatului pretins la dreptul la respectarea bunurilor (paragrafele 24, 42 și 43 din hotărâre), după cum cerea Guvernul, nu ne pare decisiv. Comisia pentru dreptul familiei creată în 1998, în special pentru a evita „crearea unei prăpastii între aspirațiile [cetățenilor] și drept”, consideră pe bună dreptate, în raportul său din 14 septembrie 1999, că plasarea problemei doar pe terenul succesorial „nu pare a fi nici corectă, nici oportună”, deoarece „nu ar fi inutil să sperăm că un avantaj succesorial ar putea repara o despărțire care prin natura sa se află pe un plan absolut diferit?” (paragraful 22 din hotărâre).

2. Cel de-al doilea considerent se referă la limitarea drepturilor succesoriale așa cum sunt prevăzute în articolul 760 din codul civil. Această limitare, considerată pe bună dreptate de către Curte ca contrară articolului 1 din Protocolul nr 1 combinat cu articolul 14 din Convenție, își găsește cauza în statutul de inferioritate a copilului „adulterin”, care există și în alte dispoziții ale codului civil (articolele 334-7, 759, 761, 767, alineatul 3, 908, 915-2, 1097-1) în rezultatul reformei nerealizate de legea din 3 ianuarie 1972. Deci anume acolo, la nivelul vieții de familie, apare problema: o discriminare fondată pe filiație. Același raport al comisiei cu privire la dreptul de familie din 14 septembrie 1999, pe care l-am evocat la punctul precedent, a perceput-o corect odată ce a preconizat „desăvârșirea egalității filiațiilor” și, în acest scop, consideră că este necesar „de a realiza egalitatea statutelor” (paragraful 22 din hotărâre). Limitându-se la una din consecințele acestui statut, în speță restricțiile drepturilor succesoriale ale copiilor „adulterini”, referitor la aborgarea căroră există de

altfel în consens larg, Curtea nu examinează problema în termenii în care este susceptibil de a găsi sensul său în dreptul de filiație, mai exact menținerea inegalităților fondate pe condițiile nașterii. În speță, alegerea *lex specialis* riscă să se asemene cu o formă de „minimalism” judiciar sau, pentru a relua termenii raportului comisiei prezidată de profesorul Dekeuwer-Defossez, la o „soluție hibridă”, deoarece „ceea ce constituie cauza, în efect, nu este doar egalitatea concretă între copiii rezultați din legături diferite la împărțirea averii părintelui lor comun, dar, într-o modalitate mai abstractă și mai importantă, identitatea drepturilor atașate legăturii de filiație” (paragraful 22 *in fine* din hotărâre). În afară de aceasta, hotărârea Curții lasă incertă problema de a ști dacă ea consideră, după cum sugerează Guvernul, că vocația succesorială este străină respectării vieții private și de familie recunoscute de articolul 8 din Convenție, fapt ce poate fi privit ca un regres în raport cu hotărârile anterioare.

În lumina importanței pe care Statele membre ale Consiliului Europei o atribuie egalității, în materie de drepturi civile, între copiii născuți în căsătorie și copiii născuți în afara căsătoriei, claritatea jurisprudenței noastre, esențială pentru executarea și punerea în aplicare a hotărârilor Curții, precum și contribuția lor la garantarea colectivă a drepturilor omului, credem că este o exigență care trebuie reamintită. Totodată noi credem că această hotărâre va permite obținerea unei evoluții care este așteptată de mult timp și de a realiza astfel egalitatea filiațiilor.